

Ajatuksia linnoittamisesta

Kirjoittanut yleisesikuntaeverstiluutnantti T. Saukkonen

Linnoittaminen on keino, johon turvaten heikompi kautta aikojen on pyrkinyt tasoittamaan voimasuhteita niin miesmäärään kuin aseistukseenkin nähden ja samalla säästymään kohtuuttoman suurilta tappioilta. Vahvakin on linnoittamisen avulla hankkinut itselleen suojan yllätyksiltä sekä vapauttanut mahdollisimman suuren osan voimaansa — kenties hyökkäyksellisiin tarkoituksiin.

Kulloinkin vallitsevien olosuhteiden mukaisesti, tarkoituksenmukaisuuden sanelemien vaatimusten perusteella, on linnoittamistoiminta eri aikakausina pukeutunut erilaisiin muotoihin. Väkiluvun ja asutustiheyden, armeijan suuruuden, talouselämän tason, liikenneyhteyksien määrän ja laadun sekä asetekniikan kehityksen yhdessä viitoittaman tien virstanpylväinä on linnoittamisen alalla selvästi nähtävissä erilaisia linnoittamismuotoja.

Lähtökohtana ovat erilaiset linnat (muinais-, ritari- ja kaupunkilinnat), jotka useinkin olivat rakennetut vain tiettyä, usein melko paikallista tehtävää varten, joskin kehittyneemmissä oloissa niillä saattoi olla maanpuolustuksen kokonaisratkaisunkin kannalta merkitystä. Asetekniikan kehityksestä lähinnä johtui, että linnojen asemesta siirryttiin rakentamaan linnoituksia, joissa taistelua palvelevat laitteet sijoitettiin suojattavan kohteen ulkopuolelle. Kehityksen seuraava vaihe oli erillisten linnoitusten muodostama vyöhyke, joita saattoi olla perättäin kaksikin, harvoin enemmän. Suunnilleen tällä tasolla oltiin yleensä ensimmäisen maailmansodan alkaessa. Huomattakoon, että kenttätaistelujen yhteydessä on jo melko varhaisista ajoista alkaen käytetty pika- ja kenttälinnoittamista vastaavaa toimintaa.

Ensimmäinen maailmansota toi vihdoin yhtenäiset puolustusasemat, jotka tässä sodassa olivat yleensä kenttälinnoitettuja, mutta joista saatujen kokemusten perusteella molempien maailmansotien välisenä parikymmenvuotisen ajan jaksena rakennettiin huomattavan suuritöisiä kantalinnoitettuja puolustusasemia. Tunnetuimpina esimerkkeinä, ei suinkaan ainoina, mainittakoon vain Maginot-linja ja Länsivalli. Näiden, nimenomaan ensin mainitun sekä sitten sodan aikana rakennetun Atlantin vallin todellisen vaikutus toisen maailmansodan kulkuun ansaitsisi perinpohjaisen tutkimuksen, sillä propaganda on valtavasti suurentanut toisaalta niiden taisteluarvoa ja toisaalta taas niiden murtamista. Tosiasiahan lienee kuitenkin, että esimerkiksi Maginot-linjaa ei lopultakaan murrettu, vaan kierrettiin ja sen Ranskan armeijalle tarjoamat mahdollisuudet on täysin sivuutettu. Pelkkien arvailujen varaan jää, olisiko mainitun linjan rakentamatta jättäminen ratkaisevasti vaikuttanut Ranskan armeijan hyökkäyshenkeen edullisesti ja johtanut sen ajanmukaiseen varustamiseen, kouluttamiseen ja käyttöön. Pyrkimys selvästi näkyvien häviöiden löytämiseen johtaa useinkin syyn ja seurauksen sekoittamiseen.

Toinen maailmansota ei tuonut periaatteellisesti mitään uutta enempiä puolustusasemiin kuin linnoittamiseenkaan. Todettakoon vain, että pyrkimys hyökkäyskyvyn kohottamiseen oli saattanut unohtamaan puolustuksen kehittämisen ja että puolustuksen kannalta oli huomattavan paljon ensimmäisen maailmansodan aikaista arvokasta kokemusta painunut unhoon ja valitettavan paljon pysyikin siellä. Yhtenäiset puolustusasemat säilyivät edelleen, sodan loppua kohti oli merkillepantavaa kasvanut syvyysvaatimus, josta saattoi olla seurauksena eräissä tapauksissa pyrkimys saada aikaan jopa yhtenäisesti miehitettyjä ja linnoitettuja puolustusvyöhykkeitäkin. Hyökkäys säilyi ylivoimaisena sodan loppuun saakka, ja vahvatkin asemat murrettiin. Suhteellisen kapealla kaistalla suoritetun murron seurauksena jouduttiin muilla, usein hyvinkin leveillä kaistoilla jokseenkin taistelutta luopumaan linnoitetuista puolustusasemista ilman, että niistä ainakaan näennäisesti olisi ollut sanottavaa hyötyä.

Tämä suurten työmäärien ja muiden arvojen ainakin näennäisen hyödyttömästi hukkaantuminen on juuri aiheuttanut väitteet

kanta- ja osin kenttälinoittamisenkin tarkoituksettomuudesta. Ja vaikka linnoittamisen merkitys tavallisesti onkin ollut huomattavasti suurempi kuin tapahtumien ulkonaisista puitteista pystytään näkemään — linnoittamisen suurin ansiohan saattaa olla juuri siinä, mikä ei tapahdu —, oikeuttaa toisen maailmansodan aikana ja vielä sen jälkeenkin erityisesti hyökkäyksen hyväksi tapahtunut kehitys asettamaan kysymyksen: onko kahden viimeisen maailmansodan meille perinnöksi jättämä linnoittamismuoto, yhtenäinen linnoitettu puolustusasema, se, jolta tulee jatkaa, vai olisiko nimenomaan meidän kannaltamme ja suomalaisia olosuhteita vastaten otettava askel eteenpäin?

Kuten mainittu, osoittautui hyökkäys toisen maailmansodan aikana ylivoimaiseksi puolustukseen nähden. Sen jälkeen tuo ylivoima lienee jatkuvasti kasvanut. Käsiteltävän aiheen kannalta voitaneen nykyisen hyökkäyksen olennaisimmat piirteet esittää seuraavasti: Huomattavasti kasvanut m u r t o k y k y, jonka lisääntymiseen ovat vaikuttaneet ennen kaikkea tykistön osuuden lukumääräinen ja tehollinen kasvu, ilma-aseen ennen näkemätön vaikutus ja panssariase. Toisena piirteenä on mainittava liikkeen nopeus. Lähemmittä perusteluitta luetellaan tässä yhteydessä vain panssariase, pitkälle ulotettu moottorointi ja ilmakuljetukset. Kolmantena tekijänä ja edelliseen läheisesti liittyen ovat m a a h a n l a s k u t, joko suurisuuntaisina tai »koukkauksina ilmasta». Viimeisenä seikkana esitettäköön miltei rajattomasti kasvaneet y l l ä t y s m a h d o l l i s u u d e t, jotka ilmevät mm. hyökkäyksen alkamisessa, voimien keskittämisessä, painopisteen muodostamisessa ja sen odottamattomissa muutoksissa hyökkäyksen aikana jne. Yllätysmahdollisuuksien lisääntymiseen ovat johtaneet ensinnäkin lentoaseen valtava kehittyminen, joka mahdollistaa ilmavoimien yllättävän ja joustavan massakäytön huomattavan laajalla alueella ilman ennakkovaroituksia. Joukkojen ja tykistön laaja moottorointi sallii voimien huomattavankin keskittämisen haluttuun paikkaan verrattoman lyhyessä ajassa, ja vähäistäkin menestystä pystytään nopeasti käyttämään täysin määrin hyväksi. Panssariaseen nopeus, murtokyky ja laaja toimintasäde tekevät siitä soveliaassa maastossa kenties vaarallisimman aseiden nyt käsiteltävässä mielessä. Sen murtokyvyn säilyminen hyökkäyksen edistyessä tekee siitä yksin-

kin, mutta erityisesti yhdessä lentoaseen kanssa erinomaisen sopivan välineen yllätysvaikutuksen jatkuvaan hyväksikäyttöön.

Seuraavassa siirrymme tarkastelemaan linnoittamismuotokysymystä omia erikoisolosuhteitamme vastaavalta kannalta. Kaikkien eri puolien valottamiseksi on käsittelyn ajatuksellinen pohja otettu rannikoiltamme. Maarintamien suhteen samat periaatteet ovat sovellettavissa.

Kohdistuessa maatamme vastaan hyökkäys saattaa alkaa joko täysin yllättäen, puolustusvalmistelujemme jossakin tietyssä vaiheessa tai sitten, kun nämä valmistelut on saatettu loppuun ainakin käytettävissä olevien joukkojen perustamiseen ja keskittämiseen nähden. Käsittelyn yksinkertaistamiseksi otamme pohjaksi viimeksi mainitun, kenties ei kuitenkaan todennäköisimmän tapauksen. Tällöin on rannikkopuolustus saatettu täyteen taisteluvalmiuteen, osa kenttäarmeijan joukoista sijoitettu suojaamaan tärkeimpiä maihinnousukohteita ja huomattava ellei huomattavin osa sijoitettu siten, että niiden avulla voidaan vahventaa hyökkäyksen kohteeksi joutuneita suuntia ja lopuksi sopivalla hetkellä pyrkiä vastahyökkäyksellä ratkaisuun. Tämä merkitsee sitä, että melkoinen osa joukoistamme on kaukana vihollisen hyökkäyksen kohteeksi joutuvasta alueesta hyökkäyksen alkaessa. Kuinka suuri osa ja miten kaukana, riippuu kuten sodassa yleensäkin, molemminpuolisista ratkaisuisista.

Hyökkääjän on maihinnoustakseen murrettava ensin rannikon puolustus. Saadakseen riittävän nopeasti ja riittävän suuria joukkoja raskaine kalustoineen maihin on sen myös saatava haltuunsa sopiva purkamispaikka, satama. Keinomatamahdollisuuksien pohtiminen ei kuulu tämän kirjoituksen aihepiiriin, ne eivät liene kuitenkaan erityisen hyvät. Rinnan maihinnousun kanssa tapahtuneeseen myös maahanlasku tai -laskuja. (Se mahdollisuus, että hyökkäys suoritettaisiin yksinomaan maahanlaskuoperaatioina, voitaneen jättää pois.) Sen tai niiden tarkoituksena on suojata sillanpään valtaus, hämätä puolustaja, estää apuvoimien saapuminen ja ottaa alusta alkaen mahdollisimman laajalti maastoa. Mitä heikommaksi puolustaja arvioidaan, sitä kauemmaksi maahanlaskut tapahtuvat. Rajana on riittävän nopean yhteyden saanti maihinnousuosastoihin.

Jos alku sujuu hyvin, jatketaan hyökkäystä työntämällä teiden

ja sopivien urien suunnassa nopeita moottoroituja ja panssarien tukemia rivistöjä eri tahoille puolustajan vastatoimenpiteiden hajottamiseksi ja riittävän laajan alueen hankkimiseksi seuraavien mairinnousuportaiden operaatiovapautta silmälläpitäen. Vastarinnan ollessa sitkeä ryhdytään järjestelmälliseen hyökkäykseen tykistön (laivatykistön), ilmavoimien ja panssareiden tukemana. Nykyaikaisen suurvallan armeijan edullisin hyökkäyssuunta on se, missä sen materiaalinen ylivoima pääsee oikeuksiinsa, siis panssarirurat, aukeat ja tiet. Siirtyessään peitteiseen maastoon ja pois teiltä se joutuu luopumaan huomattavista eduista kuten nopeudesta ja puutteellisten tulenjohto- ja tähytysmahdollisuuksien vuoksi huomattavasta osasta tulivoimaansa ja on vaarassa lisäksi joutua eroon panssareistaan. Voimasuhteet metsässä arvioidaan toisin perustein kuin aukeilla. Valitsemillaan edullisimmilla hyökkäyssuunnilla vihollinen etenee syvin tavoittein pyrkien ottamaan haltuunsa tieyhteydet, liikennesolmut ja asutuskeskukset sekä katkaisemaan puolustajan taemmaksi jääneiltä joukoilta selustayhteydet tuhotakseen nämä joukot sopivassa vaiheessa.

Puolustajan tehtävät voidaan määritellä seuraavasti: Puolustajan etumaisten osien, mm. rannikkotykistön, on paljastettava vihollisen hyökkäyksen painopisteen suuntautuminen riittävän ajoissa, estettävä ainakin pienehköin voimin suoritettavat mairinnousut ja murron tapahtuessa estettävä omalta osaltaan sen laajeneminen sivuille. Mitä lujempi rannikon puolustus on, sen kapeammalla kaistalla se tietyin voimin on murrettavissa. Aktiivinen (tuli) ja passiivinen (suoja) lujuus kuuluvat erottamattomasti yhteen. Hyökkäyssuunnassa olevien maavoimien tehtävänä on, alusta alkaen yhteistoiminnassa rannikkojoukkojen kanssa, rajoittaa hyökkääjän alkumenestys mahdollisimman vähäiseksi, estää sitä saamasta käsiinsä purkamissatamaa ja ehkäistä vihollisen nopea levittäytyminen. Ensimmäisinä saapuvat reservit joutunevat vahventamaan paikallisia voimia ja kenties jossakin ryhtymään ainakin omalta kannaltaan ratkaisevaan puolustustaisteluun luodakseen päävoimille edulliset toimintamahdollisuudet. Päävoimat pyrkinevät suorittamaan tehtävänsä hyökkäävästi valiten toiminta-alueekseen metsäisen maaston.

Vielä on todettava siviiliväestön aikaisemmasta olennaisesti muuttunut asema. Ennen, jolloin hyökkäyksen kehitymisnopeus

nykyiseen verrattuna oli pieni, oli suhteellisen helppo evakuoida väestö uhanalaisilta suunnilta ja ainakin ratkaisevat taistelut suoritettiin siviiliväestön joutumatta välittömästi sekaantumaan. Nyt on asianlaita toisin. Kasvaneista yllätysmahdollisuuksista on jo mainittu. Hyökkäykseen liittyvät maahanlaskut aiheuttavat taistelujen syttymisen samanaikaisesti laajoilla, syvillä alueilla. Lisäksi edullisimmilta vaikuttavat maihinnousukohteet ovat maamme tiheimmin asutuilla seuduilla, satamat suurimpien kaupunkiemme yhteydessä ja ensimmäiset maahanlaskun kohteet samoin verrattain tiheään asutuksen keskellä. Voinemme siis ilman muuta lähteä siitä edellytyksestä, että siviiliväestö taistelualueella on väistämätön probleema.

Edellä esitetyn, kenties liiankin kaavamaisen ja lyhyen hyökkäystä ja puolustusta koskevan käsittelyn pohjalla voidaan ottaa tarkasteltavaksi muutamia aiheen kannalta ensiarvoisen tärkeitä kysymyksiä.

Varsinaisten rannikkojoukkojen erikoispiirteitä ei tässä yhteydessä ole syytä tarkemmin käsitellä. Kokonaiskuvan luomiseksi käsiteltävän aiheen kannalta todettakoon vain eräs seikka. Riittävän suuren vastustuskyvyn ja sitkeyden luominen rannikotykistölle ja sen takaaminen, että tuli halutulla hetkellä tosiaan on käytettävissä, edellyttää tykkien ja miehistön sijoittamista ainakin painopistesuunnissa vahvasti kantalinnoitettuihin asemiin. Tietenkin osa voidaan sijoittaa maastoon luottaen salassa pysymiseen ja asemanvaihtoihin, mutta runko kuitenkin on luotettavasti suojattava.

Satamien hallussapitäminen tai ainakin niiden käytön estäminen edellyttää meillä varsin useassa (ja merkittävässä) tapauksessa taistelua kaupungista ja kaupungissa. Maihinnousuun liittyvät maahanlaskut suuntautuvat tärkeisiin maastonkohtiin, tiesolmuihin ja lentokentille, jotka usein liittyvät asutuskeskuksiin. Totesimme myös, että nykyaikainen hyökkääjä valitsee etenemistään varten sille edulliset suunnat: panssarinurat, aukeamat, tiet. Maahanlaskettu vihollinen pyrkii myös näiden suunnissa yhteyteen maihinnouseen kanssa. Lisäksi totesimme, että metsään suuntautunut vihollinen luopuu ylivoimaisen materiaalin tarjoamista eduista, ja että etupäässä metsä on omien joukkojemme hyökkäystie.

Tarkasteltaessa linnoittamismahdollisuuksia tarpeeseen verrattuna voitaneen aikaisempien kokemusten perusteella tulla siihen tulokseen, että ne ovat edullisissakin tapauksissa varsin rajoitetut ja että linnoittaminen voi tulla kysymykseen vain aivan tärkeimmissä suunnissa. Näin on, vaikka ottaisimme huomioon nykyistä valoisamminkin olosuhteet. Onko nämä mahdollisuudet käytettävä siten, että otaksuttavasti tärkeimpiin suuntiin rakennamme puolustusaseman, joka molemmilla sivustoillaan nojaa mereen tai metsäalueisiin, tämän taakse tietylle etäisyydelle toisen ja ehkä kolmannenkin? Laivatykistön kantomatkan puitteissa on puolustusasema helposti jostakin murrettavissa, etenkin kun lisäksi voidaan ottaa huomioon vahvojen ilmavoimien ja panssareiden, tietystä vaiheesta alkaen myös kenttätykistönkin tuki. Vähän kauempana oleva asema on maahanlaskuin »hypättävissä» yli ja murrettavissa yhtäaikaa rintamasta ja selustasta suoritettuihin hyökkäyksiin.

Edellä on todettu pariinkin otteeseen, että hyökkääjä tulee etenemään aukeamajonojen ja teiden suunnissa ja että hyökkäyksen murtava voima näissä suunnissa on tavattoman suuri. Ratkaisu tapahtuu siellä, ja murto niissä suunnissa johtaa nopeaan menestykseen. Metsässä olemme tasavoimaisempia, mahdollisuuksiemme oikein käyttäen ylivoimaisiakin viholliseen nähden. Tällöin tuntuisi luonnolliselta, että keskitetyn voimakkaan hyökkäyksen vastapainoksi keskitetään myös puolustusta tukevat ja tehostavat linnoitusrakenteet hyökkääjälle edullisiin suuntiin. Nykyaikaisen hyökkääjän torjuminen meikäläisissä oloissa ja olosuhteissa vaatii ja toisaalta myös sallii linnoitusrakenteiden ryhmittämisen leveyden asemesta syvyyteen. Tällöin siirrymme linnoitetuista puolustusasemista *jonolinnoituksiin*.

Jotta nämä linnoitusjonot saataisiin riittävän pitkiksi, toisin sanoen saataisiin entisen sanonnan mukaisesti riittävä syvyys, tulee välimaasto jäämään aivan ilman linnoituksia. Jätämme tässä yhteydessä teorioimatta, kuinka leveiksi jonot olisi saatava, mutta varsin suuri tämä leveys ei voi olla, sillä leveneminen tapahtuisi pituuden kustannuksella. Välimaaston auki jääminen ei ole suhteellisesti kovinkaan vaarallista, sillä vetävien suuntien saattaminen puolustuksellisesti edes tasa-arvoiseksi metsäalueiden kanssa on jo sinänsä milteipä ylivoimainen tehtävä.

Jonolinnoituksista saavutetaan seuraavat edut: Heikkokin puolustaja, joka aluksi ehkä joutuu siirtymään viivytykseen, saa niistä jatkuvasti tukea ja voi suorittaa taistelunsa riittävän sitkeästi. Yllättäviä repeämiä ei kovinkaan helposti pääse syntymään. Kun moottoroidun hyökkääjän toiminnalta riistetään sen nopeus, jää aikaa vastatoimenpiteisiin. Torjuvaan puolustukseen voidaan siirtyä pääsuunnilla silloin kun se katsotaan edulliseksi. Puolustusasema syntyy halutulle kohdalle joukkojen toimesta. Pikalinnoitettu puolustusasema metsässä vastanee hyvin kantalinnoitettuakin asemaa vetävien väylien suunnassa. Toiminta voi olla riittävän joustavaa ja »hukkatyön» vaara vähenee.

Puolustuksen valmistelu saisi siis seuraavan muodon: Maihin noususatamissa linnoitetut puolustuskeskukset, jotka pystyvät taistelemaan saarrettuinakin joka suuntaan. Kaikki asutuskeskukset ja yhteysolmut rannikolta verrattain syvälle sisämaahan varustetut samoin puolustuskeskuksiksi mm. maahanlaskujen varalta. Rannikolta sisämaahan johtavat tiet ja vetävät aukeamajonot varustetut jonolinnoituksilla. Vetävien suuntien välinen metsämaasto koskemattomana, mutta varustettuna riittävän tiheällä, valmiiksi mitatulla kiintopisteverkolla, joka mahdollistaa tykistön ja kranaatinheitinistönsä tarkoin valmistellun tulitoiminnan milloin tahansa ja missä tahansa.

Linnoittamismahdollisuutemme näyttävät tällä hetkellä ole-mattomilta. Kuitenkin, vaikka kaupunkiin, asutuskeskuksiin, teollisuuslaitoksiin ym. kohdistuvat »strategiset» pommitukset on jätettykin esityksen ulkopuolelle, on edellä todettu sen mahdollisuuden, että siviiliväestö hyökkäyksen sattuessa jää ainakin huomattavalta osaltaan taistelualueelle, olevan enemmän kuin toden-näköinen. Ellei haluta tehdä rikosta kansakuntaa kohtaan, on siviiliväestön suojelemista tarkoittaviin toimenpiteisiin ryhdyttävä viipymättä. Tämän väestönsuojelullisen linnoit-ta m i s e n yksinomaisena tarkoituksena on ollut ja on siviili-väestön suojaaminen tappioilta sekä muiden tärkeimpien inhimil-listen, kulttuuri- jne. arvojen säilyttäminen tuholta. Näistä pää-määristä ei vastaisuudessakaan ole vähääkään tingittävä, sillä

kuten on esitetty, siviiliväestön suojan tarve on entisestäänkin lisääntynyt.

Siviiliväestö evakuoidaan kuitenkin ennemmin tai myöhemmin pois taistelualueelta. Tällöin vapautuvat väestönsuojelurakenteet sotilaalliseen käyttöön. Etenkin suurhyökkäyksen painopistesuunnilla on vaikein ongelma taistelijoiden pysyttäminen hengissä ja taistelukykyisinä ratkaisuvaihetta varten. Tähän tarkoitukseen soveltuvat useimmat väestönsuojelurakenteet sellaisinaan. Tästä syystä olisi nimenomaan meillä pienessä ja köyhässä maassa erittäin suotavaa, että rakenteellisessa väestönsuojelussa otettaisiin sotilaallisetkin näkökohdat huomioon varsinaisen tarkoituksen silti kärsimättä. Väestönsuojelullinen linnoittaminen saattaisi oikein ohjattuna muodostaa tietyiltä osiltaan erinomaisen pohjan puhtaasti taistelullisten kysymysten ratkaisulle, ja sen tulisi olla osana valtakunnallisesta linnoittamisesta.

Sotilaallisten näkökohtien liittäminen väestönsuojelullisiin ei useimmassa tapauksessa tuottane sanottaviakaan vaikeuksia, varsinkaan jos ne jo rakennusvaiheessa otetaan huomioon. Valtiolla, joka on suurin rakennustoiminnan rahoittaja, lienee ainakin moraalinen oikeus, ellei joku halua nähdä sitä velvollisuutena, sanoa sanansa asiassa. Yksityisistä rakentajista moni ottaisi varmaan kiitollisuudella vastaan asiantuntija-avun tai kellarikerrostaan tms. varten valmiin piirustuksen, jossa olisi otettu huomioon se, että rakenne voidaan tarvittaessa helposti vahvistaa käytettäväksi suojakorsuna tai komentopaikkana. Näin jopa silloinkin, vaikka rakennuskustannuksiinkaan ei osallistuttaisi eikä myönnettäisi helpotuksia lainaehdoihin.

Väestönsuojelullinen linnoittaminen tarjoaa sotilaalliselta kannalta arvaamattomia mahdollisuuksia nimenomaan satamien puolustuskeskuksia samoin kuin taempiakin kohteita ajatellen. Metsäalueilla suoritettavat tykistön ja kranaatinheittämistön käyttöä tehostavat mittaukset ovat suoritettavissa melko vähäisin kustannuksin. Lisäksi on muistutettava mieliin, että sopiville paikoille suoritettavat metsänistutukset jo pensasasteella saattavat edistää puolustustaistelun menestyksellistä suorittamista tehokkaammin kuin verrattain lukuisat betonirakenteet.

Vuosina 1918—39 oli linnoittaminen Suomessa jokseenkin tuntematon käsite, vuonna 1940 oltiin miltei rajattomien linnoittamis-

tehtävien edessä. Vastaava tilanne voi syntyä jonakin päivänä uudelleen, ehkä usein muodin. Heräämisen hetkenä saattavat olosuhteet olla sellaisetkin, että linnoittaminen on se viimeinen oljenkorsi, johon enää voidaan tarttua laiminlyöntien korjaamiseksi. Sen hetken varalta olisi aiheellista ennakolta miettiä: mitä, millä tavoin ja minne.